

ZGODNJE VISOKE KULTURE

Čas in prostor nastanka zgodnjih kultur

Vzroki:

- o Razvoj in napredek v kmetijstvu □ *irigacijsko poljedelstvo* (namakalno) □ irigacijska dela: gradnja kanalov, nasipov, zapornic, umetnih jezov... 5. tisoč. pr. Kr. Obdelovanje z ralom, od 4. tisoč. pr. Kr. plug.
- o *Izum pisave* (sestavljanje upravnih spisov)
- o Državna organizacija □ *državni aparat* (razredi)

Prostor:

Ob velikih rekah (4. civilizacije):

- o Tigris & Evfrat □ Mezopotamija □ 5. tisoč. pr. Kr.
- o Nil □ Egipt □ 5. tisoč. pr. Kr.
- o Ind na indijski podcelini –Indija □ 3. tisoč. pr. Kr.
- o Jangcekiang & Huangho na Kitajskem □ 2. tisoč. pr. Kr.

Mezopotamija že ob koncu 4. tisoč. pr. Kr. nastala najstarejša civilizacija –nosilci Somerci (mesta Ur, Uruk) □ podvržena sosedom: Semiti (nomadska ljudstva (Asirci, Arabci, Hebrejci, Kanaanci) □ državice –Orientalske državice oz. državice starega vzhoda.

Pojem civilizacija

Skupne značilnosti:

Irigacijsko poljedelstvo, uporaba pisave, mestno življenje, uporaba kovin, gradnja monumentalnih stavb; Civilizacija □ ena od stopenj v zgodovinskem razvoju človeštva.

Pojem kultura

Prvotno □ obdelovanje zemlje, gnojenje. Sedaj □ gospodarski, znanstveni razvoj človeka; poznamo materialno in duhovno kulturo.

Gospodarstvo zgodnjih visokih kultur

Vzroki za nastanek irigacijskega poljedelstva:

- o gospodarske razmere
- o povečano število prebivalcev
- o ugodne vremenske razmere

Egipt

Naraščanje voda: *junij* □ *oktober* (v tem času so zbrali vodo in jo potem razdeljevali po poljih). Pridelki: žito –*pšenica, ječmen, proso, leča, papirusov trs*; vrtnarstvo, vinogradništvo, sadjarstvo –granatno jabolko, breskve... *lan*;

Mezopotamija

Naraščanje voda: *april* □ *junij* (reki poplavljata spomladi + topljenje snega v gorah). Pridelki: *pšenica, ječmen*; Suše □ mreže prekopov in velikih zbiralnikov dobava surovin (kamen, kovine, les) za vzdrževanje naselbin in razvila se je pisava, nastanejo *mestne državice*.

Razlike v poljedelstvu med Egiptom in Mezopotamijo

Egipt

- o Poplava ob poletnem sončnem obratu (solsticij).
- o Nil enakomerno narašča, polavlja, upada □ sistem kotanj za zadrževanje vode □ sistem namakalnih naprav –*šaduf* □ ta sistem je bil preprost, vzdrževala ga je vsaka vas in neodvisno obdelovala zemljo.
- o Egipčanski kmet –*felah*.

Mezopotamija

- o Dvojna dela ob poplavah: kotanje skopati, vodo med poplavami zadrževati, poleti pa namakati.
- o Uradniški aparat in osrednje upravljanje večjih obdelovalnih enot, iz teh nastanejo mestne državice.

Pomen poljedelstva

Mezopotamija

Težaška namakalna dela, nadzor in izvedbo njih je prevzel sloj plemstva (centralno vodena oblast), za izvajanje odlokov je skrbelo uradništvo, za vzdrževanje notranjega miru pa vojska. Na koncu 4. tisoč. pr. Kr. se iz poljedelsko –namakalnih enot razvijejo mestne državice ali *tempeljske državice* (tempelj –zigurat).

Egipt

Enotna državna organizacija, neodvisne vaške skupnosti. Irigacija je narekovala nastanek osrednje oblasti/uprave. 3. tisoč. pr. Kr. –združitev Zgornjega in Spodnjega Egipta. Despot/ faraon/velika hiša □ država je last faraona –*zakonodajna, vojaška* (vrhovni vojaški poveljnik), *vrhovno upravna* in *sodna oblast*. Država je božja ustanova. Hierarhija –državni aparat: uredništvo, svečeniki, vojska;

Primerjava glavnih značilnosti gospodarstva v Egiptu, Mezopotamiji, Feniciji, Palestini, Indiji, Kitajski;

Egipt

Pridelki: pšenica, proso, leča, ječmen, papirusov trs, oljka, lan, čebula, por;

Vinogradništvo, sadjarstvo (smokve, granatno jabolko, datlji, murva, breskve...);

Živinoreja: ovce, goveda, koze, konji;

Obrtniki so delali po faraonovem ukazu, na svoj poklic so bili vezani (podedovan).

Trgovina se je delila na notranjo (prevoz zlata iz Nubije in iz puščav vzh. od Nila, tudi baker iz Sinaja, kamenje iz kamnolomov do gradbišč) in na zunanjo (trgovali so s Sudanom in Puntom (Somalija) kadilo mira, olje, srebro, slonovina, panterjeve kože, nojeva peresa, sužnji)

Mezopotamija

Pridelki: pšenica, ječmen, zelenjava;

Sadjarstvo, vinogradništvo;

Živinoreja: govedo, drobnica, prašiči, gosi, race, osli;

Obrtniki so bili močan srednji sloj.

Trgovina –uvoz, zaradi pomanjkanja surovin: les, kovine, keramika, gradbeno kamenje;

Fenicija (Libanon)

1500-332 pr. Kr. *Trgovska* in *pomorska država*, objadrali so Sredozemsko morje, skozi Gibraltar do Velike Britanije, objadrali so tudi Afriko (Herodot). Fenicija -*dežela škrlata*.

Kmetijstvo: terasasti način obdelave;

Pridelki: pšenica, ječmen, oljka, vinska trta, dateljni, smokve, granatna jabolka;

Steklarstvo, izdelovanje škrlatnega blaga, iz slonovine pa predmete;

Uvoz zlata, slonovine, sužnjevi, srebra, kositra (Španija), bakra (Ciper);

Kolonije: *Cadis* (Španija), *Utika* in *Kartagina*.

Feničanska abeceda (22. znakov), uporabljali so jo za pisanje trgovskih pogodb, za zapiske pri pobiranju davkov...

Indija

Bombaž, svila, riž, keramika;

Volovska dvokolesna vprega, izdelovanje opeke...

Kitajska

Vlivanje bron, žad –kamen (življenjska moč), keramična obrt (bela posoda), izvoz svile;

Pridelki: riž, proso;

Živinoreja: govedo, vodni bivol, ovce, svinje, (konji);

Začetki državnega razvoja

Povezani z/s:

- o organizacijo namakalnega poljedelstva,
- o razvojem pisave,
- o premoženjska diferenciacija (revni in bogati),
- o varstvo pred zunanjo nevarnostjo,
- o varovanje vladujočega razreda,
- o razvoj pisave.

Prvi zakoniki –začetki prava

Urejevali so odnose v premoženjsko razslojenih družbah.

Urnamubijev zakonik (2112-2095 pr. Kr.)

Kralj iz Ura. Akadci so ustanovili 1. močno državo (Sargon I.). kralji postanejo »Božji vladarji« ->*orientalski despoti*«. Ustanovil je Akadsko kraljestvo. Urnamu je uvedel pravico, izkoreninil krivico, nasilje, razdor.

Hamurabijev zakonik (18. st. pr. Kr.)

Pravosodni, upravni, družbeni red □ kazenski, javni, zasebni red. Starobabilonsko kraljestvo. Združil pod enotno oblastjo medrečje. Klinopis na bazalnem kamnu. Princip zakonika »*Oko za oko, zob za zob!*«. Ordal □ božja sodba. Družba: plemstvo, sloj svobodnjakov, sloj polsvobodnjakov (muškene) in sužnji (nekaj pravic).

Hetitiski zakonik (1600-1200 pr. Kr.)

Hetiti –indoevropci. Zakonik je bogat vir podatkov o zgradbi države in odnosih □ pozna denarne kazni. *Bitka med Egipčani in Hetiti pri Kadešu* □ 1. mirovna pogodba -1. delitev sveta.

Mojzesovih 10. zapovedi (13. st. pr. Kr.)

Dekalog □ dopoljen: *Postava, Zakon, Tora*; vreza v kamen na gori Sinaj. *Monoteizem* (Egiptverska reforma –EHNATON –Himna sončnemu božanstvu).

Zakonodaja je temeljila na:

- o pravo ima moralne temelje
- o naloga države je z zakoni vzdrževati red
- o skupni interes je usklajen s pravicami posameznika
- o ne sme uveljavljati pravico le država

Naloga zakonodaje:

- o ščititi obstoječi red (sužnjelastništvo)
- o ščititi vladujoči red, družino

Razlike v organizaciji Sumerskih mestnih držav in enotne državne organizacije Egipta

Mezopotamija mestne državice so bile po obliki kraljevine, vodilno vlogo so imeli svečeniki, iz njihovih vrst so bili kralji –*EN, ENSI, LUGAL*. Središča držav so bili templji ali zigurati. Najbolj znan sumerski kralj *Gilgameš* (nesmrtnost).

Egipt despotovina, državni aparat. Faraon ima 3. veje oblasti: *zakonodajno, izvršno, sodno*; je tudi vrhovni poveljnik, svečenik. Takoj pod faraonom je bil *vezir* (sporočal je kralju o vseh državnih zadevah).

Družbena zgradba in vsakdanje življenje

Indija

Kaste □ Brahmani (duhovniki), Kšatrije (vojaki), Vaišije (rokodelci in kmetje), Šudre (zasušnjeni staroselci) in izven kastni Parije (nedotakljivi).

Egipt

1. faraon
2. vezir
3. plemstvo (uradniki (visoki, srednji), svečeniki, vojska;)
4. meščanstvo (obrtniki, trgovci, umetniki, pisarji;)
5. kmetje
6. sužnji

Začetki in razvoj pisave

Mezopotamija

Klinopis □ lažje nadzorovanje trgovine

Egipt

Hieroglifi, brez samoglasnikov, na papirusu. *Knjiga mrtvih* –zbirka čarobnih izrekov in navodil za varovanje mrtvega na poti skozi podzemlje in »tehtanja srca«. *Kamen iz Rosette*. Poenostavljena oblika hieroglifov □ hierartična pisava.

Indija

Alfabetska pisava brahmi, poznejša devangari.

Kitajska

Slikovita.

Fenicija

Kanaanski in feničanski rokopis, 22. soglasnikov. Uporabljali so v trgovini –pogodbe, računi.. 2.raziskovalca pisav: *G.F. Grotefend* (klinopis)

J.F. Champollion (hieroglifi)

Kulturni dosežki zgodnjih visokih civilizacij

Matematika

Prešteti živino... odmeriti površino polj po poplavih, načrti za svetišča in palače. Računanje S in V geometrijskih likov in teles (piramide), poznali so število π .

Astrologija in astronomija

Astronomija/zvezdoslovje –astrološko usmerjena (Babilonci).

Astrologija –urejala je socialne in verske dogodke (prihodnost iz zvezd).

Koledar:

- Babilonci (osnova –lunine faze)
- Egipčani (sonce, leto razdeljeno po poplavnem času Nila)
- Kitajska (lunarni koledar)

Medicina

Mumificiranje.

Verska miselnost zgodnjih civilizacij

Toteizem –verovanje v živalske prednike

Antropomorfizem –božanstvo v človeški podobi

Politeizem –vera v več bogov

Monoteizem –vera v enega boga

Mezopotamija –vsaka mestna državica ima svoje božanstvo. Ep o Gilgamešu

Kitajska –konfucionizem

Indija –v Indijo pridejo indoevropski arijci ☐ uničijo indijska mesteca ☐ osnujejo državice (vir za to obdobje so *VEDE* (4. knjige)). *Reinkrnacija* –nauk o preseljevanju duš in ponovna utelesitev. *Brahmaizem* –veda, da se s ponovnim rojstvom poplačajo grehi iz prejšnega življenja ☐ preide v *Hinduizem*. *Budizem* (5/6 st. pr. Kr.) –usatnovi Buda –uči enakosti vseh ljudi, o nenasilju, o dobrohotnosti do vseh bitij, odprava kast. *Pagoda* –budistični tempelj.